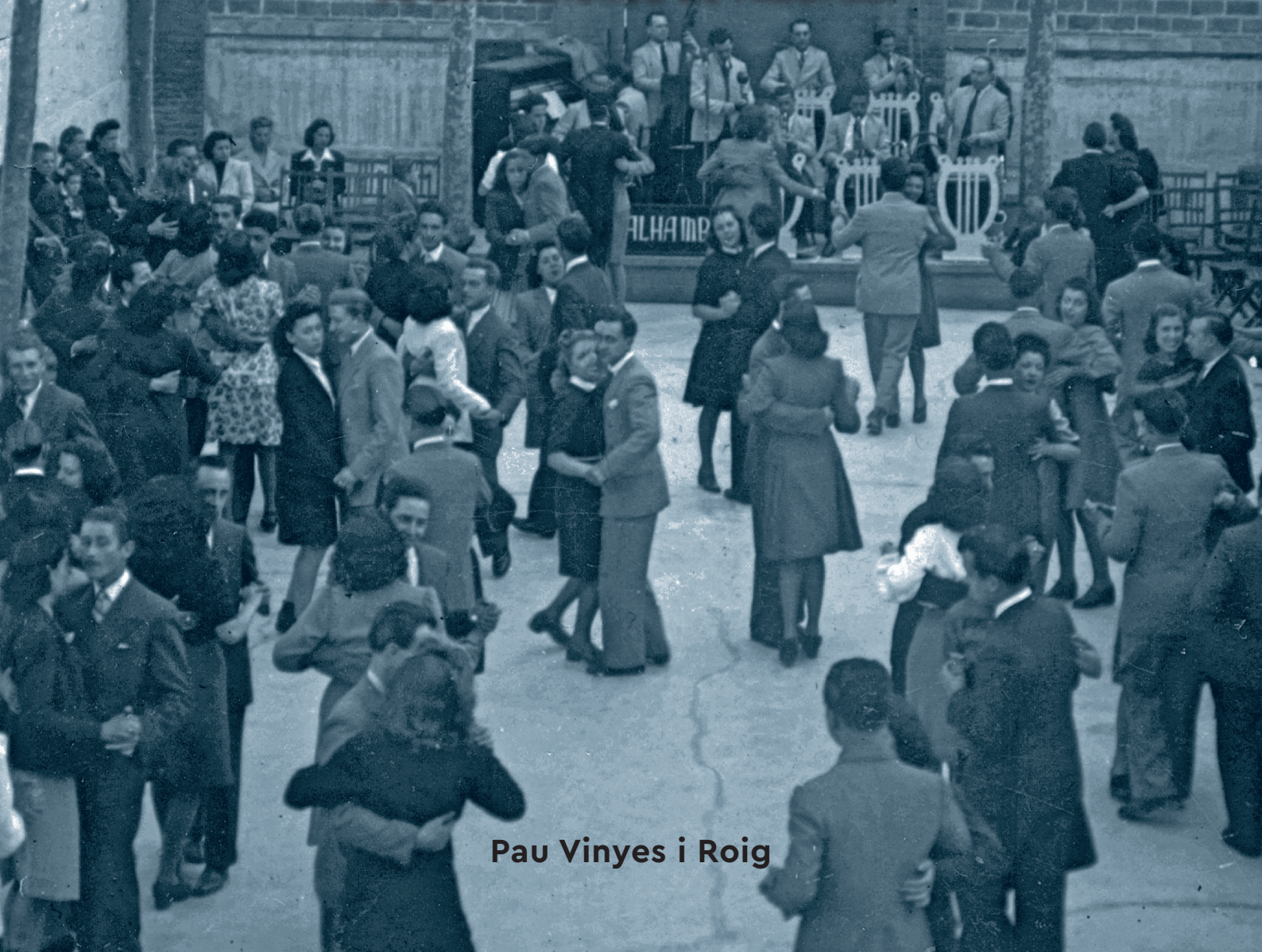

LA LIRA

150 ANYS FENT POBLE

RECORREGUT D'UNA ENTITAT A TRAVÉS DE LA HISTÒRIA
DE SANT ANDREU DE PALOMAR

Pau Vinyes i Roig

LA LIRA

150 ANYS FENT POBLE

Edita:

Ajuntament de Barcelona

Consell d'Edicions i Publicacions de l'Ajuntament de Barcelona:

Jordi Martí Grau, Joan Subirats Humet, Marc Andreu Acebal,
Gemma Arau Ceballos, Águeda Bañón Pérez, Marta Clari Padrós,
Núria Costa Galobart, Laura Pérez Castaño, Jordi Rabassa Massons,
Joan Ramón Riera Alemany, Pilar Roca Viola, Edgar Rovira Sebastià
i Anna Giralt Brunet.

Directora de Comunicació:

Águeda Bañón

Directora de Serveis Editorials:

Núria Costa Galobart

Cap editorial:

Oriol Guiu

Producció:

Maribel Baños

Distribució:

M. Àngels Alonso

Autor:

Pau Vinyes i Roig

Presentació:

Enric Capdevila i Vallès

Pròleg:

Jordi Rebellón López

Correcció:

Carme Giménez

Disseny i maquetació:

Luz de la Mora

Reproduccions fotogràfies:

Xavier de la Cruz

Retoc fotogràfic:

Xavi Parejo

Coordinació Editorial:

Emma Zafón

Barcelona, novembre de 2020

© de l'edició: Ajuntament de Barcelona

© dels textos i les imatges: els autors esmentats

ISBN Ajuntament de Barcelona: 978-84-9156-305-1

Dipòsit legal Ajuntament de Barcelona: B.19431-2020

Direcció d'Imatge i Serveis Editorials

Passeig de la Zona Franca, 66

08038 Barcelona

Tel. 93 402 31 31

barcelona.cat/barcelonallibres

Imprès en paper ecològic

LA LIRA

150 ANYS FENT POBLE

RECORREGUT D'UNA ENTITAT A TRAVÉS DE LA HISTÒRIA
DE SANT ANDREU DE PALOMAR

Pau Vinyes i Roig

Ajuntament
de Barcelona

SUMARI

7	Presentació	95	1939–1949
11	Pròleg		El llarg túnel del franquisme: els primers anys
15	Introducció		A punt de desaparèixer com a entitat
21	Sant Andreu de Palomar a mitjan segle XIX	113	1950–1959
27	1870–1895		La segona dècada franquista
	Els inicis del cant coral a Catalunya		Sobrevivint, malgrat tot
	Els inicis del cant coral a Sant Andreu de Palomar	125	1960–1970
	Inicis de la Societat Coral La Lira		Els anys seixanta: TV, minifaldilles, sis-cents, xalet i platja
43	1895–1897		Una dècada de decadència
	L'annexió del poble de Sant Andreu de Palomar a la ciutat de Barcelona	141	1970–1979
	La bona fama de l'SC La Lira		De la fi de la dictadura a la transició democràtica
51	1897–1923		Aires de llibertat
	De poble a ciutat	173	1980–1989
	De societat coral a societat recreativa		Una democràcia feble
61	1923–1930		Democratitzant i catalanitzant l'entitat
	La dictadura de Primo de Rivera	191	1990–1999
	Una entitat apolítica		La ciutat olímpica i el poble mil·lenari
73	1931–1936		Cultura i reconeixement
	La proclamació de la República	199	2000–2020
	L'SC La Lira en el marc republicà		Un nou segle
85	1936–1939		Societat Cultural i Esportiva La Lira
	La República en guerra	208	Hemeroteca
	Malgrat la guerra l'activitat de la societat continua		Bibliografia
			Arxius i fons consultats

PRESENTACIÓ

Benvolgudes i benvolguts,

Aquesta és una publicació molt especial que, malgrat la situació, ens permet commemorar els 150 anys de la Societat Cultural i Esportiva La Lira.

I què és La Lira? No explicarem aquí ara tota la història que, de ben segur, llegireu al llibre que estem preparant. I d'història en portem una mica. Les nostres quatre parets, especialment la façana del carrer de Coroleu, ens podrien explicar moltes vivències: l'agregació de Sant Andreu de Palomar a la gran Barcelona, les exposicions universals, Jocs Olímpics, guerres i paus... i, malgrat les modificacions que els anys han portat a casa nostra, sempre ens l'hem poguda sentir nostra, des del primer dia que algú hi va entrar el 1870.

Perquè La Lira som persones, prop de 300; i perquè ha evolucionat des de l'origen com a agrupació de cant coral fins al moment actual, en què duu a terme activitats molt diferents entre elles, però que necessiten fer-se en grup... i cada vegada amb més interacció entre tots nosaltres. Amb tota sinceritat, us afirmem que aquest aniversari ens serveix per entendre'ns i apropar-nos molt més, malgrat les diferències d'aficions, gustos i opinions, de manera que es dona ple sentit a l'esperit associatiu, raó principal per la qual ens trobem avui tots aquí.

Un aniversari sempre ens fa mirar cap enrere. Recordar tot el que hem viscut i posar-nos fites per al futur. Tenim la sort de gaudir d'un espai renovat, mantenint l'essència de les parets que ens envolten, gràcies a les quals no perdem de vista tot el que s'ha fet en aquesta casa, que ha estat molt... però ara toca aprofitar la nova casa. Les reformes ens han permès incloure-hi més seccions i hem obert noves activitats per a tot el conjunt de la ciutadania. L'elixir d'una eterna joventut és compartir, i ara tenim tots els mitjans per sentir-nos cada cop més joves i integrats en aquest món plural. La Lira, ja de gran, ha descobert la il·lusió: il·lusió de crear nous projectes; il·lusió de pensar i fer pensar; il·lusió d'estar en forma; il·lusió d'ensenyar... Tenim un cos nou, una ment desperta i un esperit jove: aquest és el nostre futur.

Logotip guanyador del concurs per crear la imatge commemorativa, que l'entitat ha fet servir durant l'any 2020.

Disenyador: Ernest Ribera

Us donem les gràcies a totes i tots: persones associades, simpatitzants, institucions i altres entitats, amb el desig que sempre sigueu ben a prop nostre.

El repte és important, no perdre la màgia que aquesta casa sembla que transmet en tots nosaltres, mantenint viva la flama d'una de les entitats més antigues en actiu del nostre país, que està disposada a mantenir-se ben jove per gaudir i fer gaudir durant molts i molts anys més.

Novament moltes gràcies.

ENRIC CAPDEVILA I VALLÈS

President Societat Cultural i Esportiva La Lira
Sant Andreu de Palomar

PRÒLEG

LA LIRA

Segurament, i a causa de la meva edat, ja senil (vaig néixer al 57), en escriure aquest pròleg em deixi dades, noms i altres, espero la vostra indulgència.

Com he dit, en aquells anys, al barri de Sant Andreu, l'activitat cultural era molt potent. Hi havia cinemes com el Victoria, l'Atlàntida, el Recreo i l'Odeón. Teatres com Els Lluïsos, Casal, La Lira, Catalanistes, els Padres, etc.

El meu pare, l'Antoni, treballava a tres llocs diferents per mantenir la família, i als vespres assajava al teatre Els Lluïsos, fent teatre, sarsuela, de pallaso, tocava el violí, etc. Van ser durant tots aquells anys on vaig començar a conèixer el món de l'escenari, de les bambolines, dels focus i de l'aplaudiment del públic. Eren temps on cada cap de setmana representaven una obra diferent. No existien llibrets sencers de l'obra, per tant els actors només tenien el seu text, allò que anomenaven *caudals*. Per tant hi havia un ofici, el de l'apuntador, que jo vaig conèixer molt poc.

Quan tenia més o menys quinze anys, un dels directors va organitzar un festival a Els Lluïsos, i em va demanar si volia recitar una poesia. Evidentment li vaig dir que sí, i ho vaig fer. Es deia «El charnego», que encara recordo.

Va ser la primera vegada que vaig pujar a un escenari, i mai més vaig tornar a baixar-ne. Després vindrien més festivals, obres de teatre, etc.

Els qui em coneixeu sabeu que he fet teatre a Els Lluïsos, a La Lira, al Casal, als Padres, però va ser quan Els Lluïsos es va convertir en un edifici d'habitatges que vaig anar a parar a La Lira, abans d'acabar al Casal amb el grup, en aquells moments semiprofessional, L'Ou Nou.

La Lira era un teatre petit, vell, on hi havia una secció de lírica, un grup d'escacs, un bar i un grup de teatre, dirigit pel gran Secundino, i els no menys grans Andreu, Ana M.^a i Margalef. Cal dir que Margalef també era el barber de tota la família. De tots ells, l'única actriu era l'Ana M.^a, els altres només feien d'actors quan era necessari. Normalment es repartien les feines de directors.

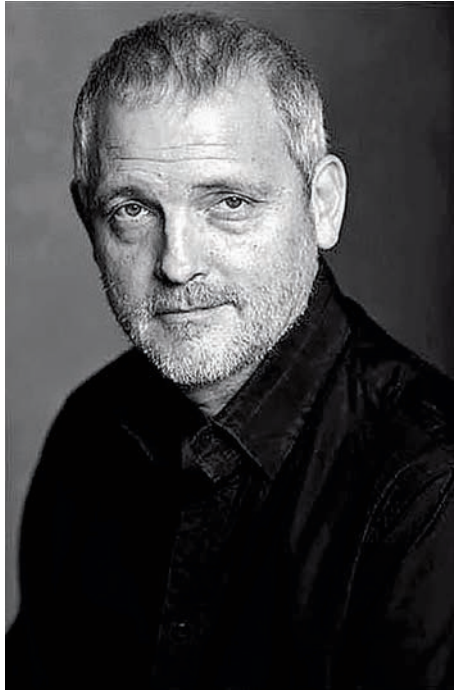
Recordo les butaques de fusta, un petit escenari sense fons ni alçada per poder penjar decorats. A dalt, pujant unes escales, el quadre de llums. Havíem d'anar molt amb compte a posar-hi les mans, per no tenir un ensurt. Per tant, era lloc exclusiu per als entesos i responsables. Baixant les escales interiors, un parell de camerinos. Més d'una vegada, per repartiment de l'obra, semblaven el d'*Una noche en la ópera*, dels germans Marx.

Tant el meu pare com el meu germà Ricard i jo vam ser al quadre artístic durant molts anys. A vegades individualment, altres en parella i altres vam coincidir els tres junts.

La Lira no va ser només un lloc per fer teatre, es va convertir en lloc de trobada, de festes, de reunions, de sopars o d'aniversaris. Algunes parelles, que continuen en l'actualitat, es van formar a La Lira. Alguns dels companys i amics que hi vam fer ja no hi són, i altres encara continuen fent teatre aficionat, o altres com jo hem fet d'aquells anys la nostra professió.

Per mi, potser va ser l'etapa més important d'aprenentatge de la meua feina, ja que va ser el teatre on més obres vaig interpretar. Com a aficionat, sí, però vaig aprendre el que era un escenari, el treball en equip i la il·lusió de fer el que més m'agrada, interpretar.

El record més gran que conservo és un festival que es va fer quan al meu pare li van prohibir tornar a fer teatre, a causa de la seva malaltia. El meu germà i jo vam decidir posar en escena l'obra *Los ladrones somos gente honrada*. La va dirigir el meu germà Ricard i en els papers protagonistes

Jordi Rebellón
Fotografia: Paco Navarro

hi havia la meva cunyada Montse, el Jordi Bana, el meu pare i jo. Després de l'obra, un fi de festa on vam rescatar companys del meu pare i tots el que van voler col·laborar a altres teatres de Sant Andreu. Noms com el Queraltó, Sánchez, Franqui, Carme, Rise, Marqués, Ana M.^a, Secundino, Andreu, Eugeni, Álvarez, March, Baiget, Estany, Pesas, Mañá, Fuertes, Cruells, Adrià, Pacheco, Fernández... Del repartiment de l'obra no diré cap nom, excepte els que ja he dit, per no deixar-me ningú, però el meu agraïment i el de la meva família a tots.

Cada cop que vaig a Barcelona, al meu barri de Sant Andreu, m'agrada trobar-me amb els companys de teatre. Ells continuen amb l'afició i jo tinc una certa enveja. L'enveja de fer teatre només per afició. Els moments després dels assajos, les converses del que hem fet sense esperar res a canvi, només, i l'aplaudiment del públic. L'única diferència entre ells i jo és que jo visc d'aquesta professió i ells no. Però la il·lusió és la mateixa, us ho garanteixo.

Desitjo i espero que La Lira continuï sent lloc de trobada per a la gent de Sant Andreu que continua volent fer teatre. Primer perquè és cultura, allò que identifica un país, encara que a alguns no els agradi que ens culturitzem, i segon perquè és lloc de trobada per al jovent que busca una alternativa en el seu procés creatiu. I Sant Andreu ha sigut, és i serà cau de gent creativa a tots els nivells, i l'SC La Lira és lloc per acollir-los.

Jo hi vaig ser molt feliç. Espero que vosaltres també ho sereu 150 anys més.

JORDI REBELLÓN
Actor

INTRODUCCIÓ

Fer 150 anys de vida continuada com a entitat no és una empresa fàcil. Tanmateix, la Societat Cultural i Esportiva La Lira ho ha aconseguit, tot i que, amb els primers anys de la postguerra semblava que tot se n'anava en orris. Moments que ha vist perillar-ne la continuïtat o l'absorció per part d'una altra entitat han estat neguits que s'han viscut en alguns moments de la història com a associació. Nascuda com a societat coral a finals del segle XIX en un Sant Andreu de Palomar independent com a poble i en plena eferescència del cant coral a Catalunya amb els Cors d'en Clavé —tot i que, pel que hem pogut esbrinar, La Lira no va formar part de la federació claveriana. Pel que fa a la data de la fundació, no ha estat mai prou clara, ja que no es té cap document que l'acrediti de manera ferma. Tanmateix, hi ha un objecte, l'estendard de la societat, que té brodada la data de 1870. Fins al moment, és el referent més antic localitzat de l'entitat i des de la Junta Directiva es va optar per aquesta data per tal de commemorar els 150 anys de vida. Sigui com sigui, la Societat Coral La Lira —des del 2000 Societat Cultural i Esportiva La Lira— és prou mereixedora de ser inclosa entre les entitats andreuenques més antigues en actiu.

A inicis del segle XX el cant coral deixa de ser la matriu de la corporació i l'aspecte cultural i recreatiu n'esdevé l'essència. El seu apoliticisme i no estar lligada a cap confessió religiosa fa que la societat passi desapercibuda i pugui mantenir-se al peu del canó en els esclats històrics del segle

passat. En una carta adreçada al delegat de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Antoni Guitart, a principis dels anys 80, pel president de l'SC La Lira, Miquel Ribas i Verdaguer, aquest li expressava el següent:

«La nostra entitat ha viscut moltes vegades canvis polítics i vicissituds de tot ordre: dues repúbliques, dues regències, dues guerres civils, diverses guerres colonials, hem conegut quatre reis, dos dictadors, el darrer per espai de quaranta anys, i tants i tants enrenous.

»Quan tantes societats, indústries, clubs, han nascut i desaparegut nosaltres seguim endavant amb més moral cada dia. Som més antics que el partit socialista, que el comunista, que els sindicats i les autonomies, que el Futbol Club Barcelona i el Reial Madrid, cent deu anys són molts anys!

»Ens consta que entitats com la nostra no són sobrerres ni al barri ni a la ciutat ni al país. Per exemple a Sant Andreu en caldrien deu més de societats corals La Lira.»¹

I ben cert, quaranta anys després La Lira segueix «amb més moral que mai» i el munt d'activitats i les seccions ho demostren a bastament. Aquest llibre que teniu a les mans vol ser un merescut homenatge a totes les persones que al llarg d'aquests 150 anys han fet possible que La Lira fos una entitat ben viva i arrelada al poble que l'ha vist créixer. Ha estat un treball de recerca laboriós i complex, atès que hi ha hagut períodes difícils de datar per manca de documentació textual i gràfica. L'eix principal, sempre que hem pogut utilitzar-lo, han estat les actes de les reunions de les juntes directives. En els primers anys no s'han conservat les actes i en algun període posterior, tampoc. Per aquest motiu hem hagut de recórrer

¹ Carta del president de la Societat Coral La Lira Miquel Ribas i Verdaguer al delegat de Cultura de la Generalitat de Catalunya Antoni Guinart, el 3 de febrer de 1981. AMDSA-Fons Societat Coral La Lira.

Martí Bernat sosté l'estendard de l'SC La Lira en un Tres Tombs vers el 1980-1981.

Autor desconegut / Fons Martí Bernat

a altres fonts historiogràfiques com les hemeroteques locals, els programes de Festa Major i la documentació epistolar que es conserva en dipòsit a l'Arxiu Municipal del Districte de Sant Andreu.

Per tal de fer més amena la lectura, hem classificat el període històric de la societat per dècades cronològiques amb un capítol precedent que situa aquells anys en el context de l'època. Lligant la història de Sant Andreu de Palomar i el seu entorn amb la dinàmica associativa ens permet contextualitzar l'esperit de la societat. Llegint el llibre de La Lira llegim els cent cinquanta anys de vida andreuenca.

Dos anys de recerca que han permès treure a la llum documentació fins al moment inèdita i que ens pot ser útil per entendre una de les corporacions associatives més importants de l'expoble de Sant Andreu de Palomar. Vol-dria agrair a les persones següents la facilitat i suport en la recerca: a Enric Capdevila i Vallès, president; a Eduard Soler i Orodea; a Laia Escoté i Lluís, administrativa; a Patrícia Prieto i Ginés, administrativa, i a tota la Junta Directiva de la Societat Coral La Lira, per la confiança dipositada en mi per tal de dur a terme el projecte de confecció del llibre dels 150 anys. També agrair el suport de Francesc Ortí i Llobet, exmembre del Tennis Taula Sant Andreu La Lira; als membres directius de les diferents seccions de l'SCE La Lira; a Maria Raya de Cárdenas, arxivera en cap de l'Arxiu Municipal del Districte de Sant Andreu; a Manel Alcobé i López, Carles Pané i López i a Imma Solé i Escanero, de l'equip d'arxivers de l'Arxiu Municipal del Districte de Sant Andreu; a Jesús Manzano, del Grup Teatral L'Antifaz; a Joan Pallarès-Personat, historiador i arqueòleg; a Judit Vives i a Emma Zafón, del Departament de Comunicació del Districte de Sant Andreu; a Ramon Dagés, a Martí Bernat i Castells i a Francesc Castellà, socis de l'SCE La Lira; a la Família de Joan Ollé i Jové, expresident de l'SC La Lira; a Maria Àngels Hernández i Puig, del Centre d'Estudis Ignasi Iglésias; als arxivers i arxiveres, bibliotecaris i bibliotecàries dels arxius i hemeroteques consultats; als Serveis Editorials de l'Ajuntament de Barcelona; a Ramon Tornero, a Enric Guardiola, a Carme

INTRODUCCIÓ

Hernández i a Josep Puigdomènech, de l'Agrupació Excursionista Muntanya; a Luz de la Mora, pel disseny del present llibre; a Xavier de la Cruz, fotògraf i autor de la fotografia de grup davant La Lira, i a totes les persones que han farcit d'informació i documentació l'elaboració del present manuscrit i molt especialment a l'actor i autor del pròleg del llibre Jordi Rebellón i López, i a la meva família.

Espero i desitjo que aquest llibre que teniu a les mans us faci descobrir tot un món i que us faci passar una bona estona llegint-lo.

PAU VINYES I ROIG

Sant Andreu de Palomar, 2019–2020

Estendard de la Societat Coral La Lira, 1870.

Xavier de la Cruz

SANT ANDREU DE PALOMAR DE MITJAN SEGLE XIX

L'eclesiàstic Pere Riera fa constar l'any 1826 que la parròquia de Sant Andreu de Palomar compta amb 3.350 persones.² Segons l'historiador andreuenc Jordi Rabassa, «la població es quintuplicà: dels 4.350 habitants de l'any 1845 es passà, el 1884, als 14.606 i als 20.554 l'any 1909».³ Es tracta d'un augment considerable, causat majoritàriament per la nova onada migratòria arran de la implantació de teixit industrial al territori andreuenc. De poble purament agrícola es passa a poble industrial. El metge andreuenc Josep Vilaseca i Trullàs, en parlar del Sant Andreu del 1845, el descriu de la manera següent:

«Contenia la població de Sant Andreu de Palomar dues fàbriques mogudes per vapor, una de filats i teixits de cotó, l'altra de força de 20 cavalls, l'única tal vegada a Espanya en què en aquell temps es filava mecànicament. 5 d'igual classe mogudes per cavalleries i moltes de teixits. 1 de verdet, 6 de teuleries, 20 fleques que proveïen en part a la capital, 1 molí, 8 cafès, i a més de l'estudi públic en tenia

algun de particular, sales de ball, etc. La comunicació amb Barcelona es feia per medi (*sic*) de tartanes que portaven fins al portal nou.

»Una part petita dels andreuencs es dedicava al contraban, exposant a cada moment la vida, adquirint-hi, alguns, fortuna i anomenada. A la nit, els barcos (*sic*) contrabandistes desembarcaven gèneres a prop la desembocadura del riu Besòs i d'allí eren amagats dintre el poble i masies del voltant; en tindre ocasió es transportaven d'amagat a la capital; el contraban també es feia per la frontera francesa. L'arriscat d'aquesta vida donà origen a certa fatxenderia que, juntada (*sic*) al joc desenfrenat d'aquells individus, feu que els andreuencs tinguessin renom de jugadors i eixebrats, i més quan a conseqüència de tals causes s'originà un estol de pinxos que durà quasi com institució fins prop del 1868. Aqueixa mala fama tenia d'aplicar-se sols a uns quants, puix la majoria dels habitants de la població era gent treballadora i quieta.»⁴

² Arxiu Diocesà de Barcelona. Data en 23 de gener de 1826.

³ RABASSA MASSONS, Jordi. «Els fets de juliol de 1909 a l'antic municipi de Sant Andreu de Palomar». Dins *La setmana Tràgica. Motius i fets*. Barcelona: Institut Ramon Muntaner i d'altres, 2011, p. 142.

⁴ Fragment extret del diari *La Renaixença*, del 26 de gener de 1904. Reproduït dins de l'article «Els orígens de Sant Andreu de Palomar», de Fèlix Olivé i Guilera. Publicat a *Finestrelles* 10. Sant Andreu de Palomar: Centre d'Estudis Ignasi Iglésias, 1999, pp. 64-65.

A la *Guía completa del viajero en Barcelona*, elaborada per Gaietà Cornet i Mas, es descriu així Sant Andreu de Palomar l'any 1864:

«El aumento que va experimentando esta población es notable; en la actualidad pasa de 1.300 el número de casas. Tiene mucha agua y la industria se ha desarrollado en razón a su proximidad a la capital. Hay en ella varias fábricas movidas por el vapor, de las cuales algunas son de Hilados de algodón, una de Hilados de lino, otra de harinas, etc., otras conmovidas por caballerías, y hay infinitas de tejidos y otras a brazos.

»Las panaderías abastecen en parte la capital; pues el número de panes que se cuecen en ellas, no podrían consumirlos los 11.000 habitantes que cuenta de población.

»Hállanse en ella a más algunas posadas, regulares cafés, un teatro, en el cual de funciones los días festivos por la tarde una de las compañías que actúan en los coliseos de Barcelona, y además varios casinos y salones para bailes.

»En esta población tiene dos estaciones el ferrocarril (*sic*) de Granollers que hace viajes de ida y vuelta casi cada media hora a precios más reducidos que los de la tarifa para los trenes generales de la línea.»⁵

En referència a la construcció d'un nou temple parroquial a Sant Andreu, Gaietà Cornet i Mas comenta el següent:

«No correspondiendo este templo [es refereix a l'antic] a la extensión de la villa, determinóse mas de treinta años atrás la construcción de otro muy capaz que llenase las necesidades de la misma.

»A pesar de tan larga fecha, hasta el año 1858 no se habilitó la parte anterior del templo hasta el crucero. Y en la actualidad se está trabajando en el resto, cuya obra concluida podrá llamarse con razón regia.»⁶

L'antic edifici eclesiàstic de Sant Andreu era situat, en part, on hi ha l'actual. La façana principal donava al davant de la plaça Vella i/o de l'Església, o bé de la Constitució (actualment, plaça d'Orfila). El fossar o antic cementiri, que es trobava just al davant de l'església, va ser traslladat a començament dels anys 30 del segle XIX a l'emplaçament actual, a tocar de l'enderrocada masia de can Borràs (sembla que d'aquí ve la dita: «Si segueix igual, aquest acabarà a can Borràs»). L'esmentat metge andreuenc, Vilaseca, diu el següent d'aquesta plaça:

«Al seu resguard [de l'església] s'anà concentrant la població, donant lloc a formar-s'hi la plaça Vella, de l'Església i també de la Constitució. El mode d'ésser d'aquesta, centre de la vida activa de la població des de molts anys enrere, era espacial, puix feia que el nostre poble s'assemblés més a un del Vallès, que no amb un poble del Pla [es refereix al Pla de Barcelona]; com ja havent dit (*sic*) hi havia la rectoria i l'església, davant d'ella el fossar, i a l'extrem nord de la plaça, mirant a dits edificis la Casa de la Vila; el restant d'ella era ocupat pels venedors organitzant-s'hi cada festa un verdader

5 CORNET I MAS, Cayetano. *Guía completa del viajero en Barcelona*. Barcelona: I. López Editor, 1864, p. 330-331.

6 *Ibid.*, p. 330.

mercat a on hi acudien venedors vallesans, de Gramenet [Santa Coloma], Horta i d'altres punts, i en una casa de la dreia de l'església, abans d'arribar a l'avui carrer de Santa Cristina [actual passeig de Torras i Bages], existia la casa de la fleca o forn del comú; aqueix estat que tants anys durà, donant un segell característic a la plaça, comença a perdre's al traslladar el fossar, i més encara quan s'utilitzà per vendre la plaça del Mercat o Nova (actual plaça del Mercadal).

»Tres vies comunicaven la plaça descrita [l'actual plaça d'Orfila] amb el carrer Major [actualment Gran de Sant Andreu]: el carrer Nou, després dit de l'Església i avui de l'Ajuntament; el carreró de l'Hostal [actual carrer de Malats]; bastant estret; el carrer Santa Marta, que divideix el Major del de Tramuntana. A més d'un caminet junt a la vora del Rec [actual carrer del Pont].»⁷

De la descripció de Vilaseca cal precisar que el carrer de Santa Marta anava del carrer Major (actual carrer Gran) al de Santa Cristina, i per aquest donava a la plaça esmentada. El carrer de Santa Cristina era un carrer sense sortida i amb un final acabat en forma de creu.⁸

Com s'ha dit més amunt, el poble de Sant Andreu de Palomar es va adaptar de forma ràpida als canvis que provocà la revolució industrial. El fet que el rec Comtal passés pel municipi va propiciar que moltes fàbriques s'instal·lessin per tal d'aprofitar la força motriu de l'aigua, així com pel fet de disposar de

bones comunicacions per via fèrria i a tocar de la ciutat de Barcelona.

Les condicions laborals dels treballadors de les empreses tot just allotjades a Sant Andreu eren feixugues, d'horaris inacabables —unes 10 o 12 hores diàries i sense descans dominical, atès que aquest no arribarà fins a inicis del segle xx—, menors d'edat treballant i sense cap mena de subsidi per als més grans i en edat de jubilar-se. Fou necessari crear entitats com la Previsió Obrera, una associació mutual de beneficència fundada el 1905, amb la finalitat de posar fi a la precarietat en què vivien els obrers i les obreres de Sant Andreu i de la Sagrera que es jubilaven sense cap mena d'ajut econòmic.

Encara subsistien masies i cases de pagès al municipi andreuenc, sobretot al territori de l'actual districte de Nou Barris. La vinya i el cereal eren els principals cultius. Tot i que les feines del camp també eren feixugues, els masovers podien seguir un ritme laboral sense les pressions dels capatassos i empresaris de les fàbriques.

El carrer Gran —aleshores dividit en tres trams: Cases Noves, al sud; Raval i Major, al centre, i Tramuntana, al nord— era la principal artèria comercial i social de la població. L'erudit i capellà andreuenc Joan Clapés esmenta:

«Així com ara el carrer de Sant Andreu és invadit materialment algunes hores del dia, i d'una manera

⁷ Fragment extret del diari *La Renaixença*, del 26 de gener de 1904. Reproduït dins de l'article «Els orígens de Sant Andreu de Palomar», de Fèlix Olivé i Guilerà. Publicat a *Finestrelles* 10. Sant Andreu de Palomar: Centre d'Estudis Ignasi Iglésias, 1999, p. 64-65.

⁸ *Guía de las calles y plazas del pueblo de San Andrés de Palomar con arreglo a lo acordado por el Ayuntamiento Constitucional del mismo*. Sant Andreu de Palomar: Impremta La Flora (datació aproximada 1895). Arxiu Agrupació Excursionista Muntanya.

El carrer Gran de Sant Andreu —tram de Tramuntana— vers el 1910.

Josep Boixadera / Fons Família Vinyes-Roig

especial a entrada de fosc, llavors s'hi passava les vegades precises, puix el seu sol mai arreglat, el feia intransitable, quan plovia perquè plovia, i si feia bo, pels sots enormes, i per la pols característica; en alguns trossos com a la Riera i Raval, pels volcaments i rompudes de fusells dels carros, massa carregats per tenir de passar per una tal carretera de l'Estat permanentment abandonada d'adob, malgrat tenir sempre un munt enorme de grava de dos metres, a tot el que avui és el primer tros de carrer de Malats que en deien la Colecta, per ésser-hi la central dels Consums de Sant Andreu.»⁹

El carrer Gran és la via més emblemàtica i més transitada del poble. Podem remuntar la seva existència a l'època romana, quan una variant de la Via Augusta dibuixava un recorregut probablement molt similar al del carrer actual. L'arqueòloga Elisabet Huttingford considera que la formació de Sant Andreu de Palomar com a poble es degué molt probablement a aquesta via, que sortia de l'actual Portal Nou de Barcelona per anar a buscar la carretera de Ribes i que l'abandonava en direcció al Coll de la Trinitat i de Montcada després de deixar l'actual plaça de Mossèn Clapés. Més enllà connectaria amb

⁹ CLAPÉS I CORBERA, Joan. *Fulles històriques de Sant Andreu de Palomar*. Barcelona: Catalònia, 1930-1931, p. 120. Vol. III.

Granollers. Sembla que el tram entre els carrers d'Abat Odó i la riera de Sant Andreu encara es correspon amb l'antic traçat romà.

Al llarg del carrer Gran s'hi establiren fondes, cafès, forns, botigues de queviures i petits tallers i negocis. Pel que fa als forns, mossèn Clapés esmentava:

«Es veu que els forners de Sant Andreu, en bona part, deuriem ser persones d'un gran sentit pràctic i d'empenta industrial, car molts d'ells, per una part continuaren fabricant pa, i per l'altra establien tot seguit la major part de farineres del Pla de Barcelona, que després no sols han servit la farina als forners de Catalunya. Sinó en les altres regions d'Espanya i en les ex-colònies d'Ultramar.»

A escala estatal eren els darrers anys del regnat d'Isabell II, un període de crisi pel que fa al sistema polític i social, agreujat per un daltabaix econòmic.

Arrossegava la pèrdua de les colònies d'ultramar i les seqüeles de les guerres carlines; tot això, afegit al desprestigi que tenia la monarquia dels Borbons i en especial la reina Isabel. El setembre de 1868 triomfava una revolta militar amb elements civils que suposa el destronament i exili de la reina Isabel II i l'inici del període conegut com a Sexenni Democràtic. És el primer intent històric d'establir un règim democràtic a l'Estat espanyol, primer en forma de monarquia parlamentària sota el regnat d'Amadeu I de Savoia (1871-1873) i posteriorment en forma de república amb la Primera República espanyola (1873-1874). Tanmateix, les dues fórmules polítiques acabaran fracassant i s'instaurarà de nou una monarquia borbònica sota el regnat d'Alfons XII i sorgirà un règim de cacics i de repartició del poder entre conservadors i liberals.

És en aquest context històric quan neix la Societat Coral La Lira.